

перші муровані церкви та монастирі. До того ж, ці будівництва відбувалися на кошти місцевої козацької старшини тогочасної адміністративної і політичної еліти, яка фактично започаткувала на дослідженні території традицію «мурованого» будівництва. В подальшому, на початку ХІХ століття у зв'язку із втратою, навіть натяку на автономію українських земель у складі російської імперії, ця традиція буде продовжена і доповнена новими елементами, такими як спорудження палаців місцевими поміщиками.

Отже, підсумовуючи зазначу, що культові споруди цінним джерелом для керамологічних досліджень, що підіймає перспективний пласт для подальших наукових студій, який в подальшому потребує ґрунтовних досліджень. З метою комплексного вивчення цього питання постає перспектива співпраці фахівців із різних галузей науки, а саме керамологів, істориків, археологів, архітекторів, мистецтвознавців тощо.

Джерела та література:

1. Коваленко Оксана. Гончарство Полтави ХVІІІ століття / Оксана Коваленко. – Опішне : Українське Народознавство. – 2018. – 448 с.
2. Місто Полтава в Румянцевському описі Малоросії 1765–1769 рр. / упоряд., вступ. ст. і ком. Ю. Волошина. – К. : Наш час, 2012. – С. 464–465.
3. Лисін Б. С. Глини і глиняна промисловість на Україні. Цегла, черепиця, звончак для шляхів, труби, фарфор, фаянс, цемент, скло / Б. С. Лисін. – К. : Вид-во Праця, 1918. – 128 с. : табл.
4. Ханенко Н. Дневник генерального хоружаго Николая Ханенка (1727-1753 г.) / Н. Ханенко. – К. : Типография Г.Т. Корчак-Новицького, 1884. – С. 585.

УДК 81'373:738 (477,53)

СИСТЕМНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ГОНЧАРНОЇ ЛЕКСИКИ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРМІНІВ ГОНЧАРСЬКОГО РАХУНКУ)

Світлана Пошивайло

(смт. Опішне, Зіньківський район, Полтавська область)

Проаналізовано лексеми «горно», «сотня», «штука», «мірка», «уклад», «горшки», що становлять собою окрему лексико-семантичну групу (ЛСГ) у загальній системі народної гончарської лексики Полтавщини. У результаті чого виявлено, що кожна окрема ЛСГ народної гончарської лексики являє собою самодостатню мікросистему, в якій прослідковуються рух лексем, а також зв'язки між ними.

Ключові слова: українська керамологія, горно, сотня, штука, мірка, уклад, горшки, посуд, вироби.

Українська народна гончарська лексика Полтавщини становить собою окрему макросистему, або тематичну групу лексики (ТГЛ), в загальній системі української мови, яка в свою чергу поділяється на ряд лексико-семантичних груп (ЛСГ), тісно пов'язаних спільністю семантики. Дослідники використовували різні підходи до класифікації гончарної лексики, зокрема одні брали за основу стадії виробничого процесу глиняних виробів [1; 3; 4], інші – за основними поняттями в гончарстві «матеріал», «знаряддя та пристосування», «процес» та ін. [2].

За власним поділом ТГЛ автором виділено одинадцять ЛСГ, компоненти яких об'єднуються на підставі спільної семантики і протиставляються рядом диференційних ознак. У межах кожної ЛСГ вичленовуються підгрупи, які у свою чергу членуються на ще дрібніші одиниці - мікрогрупи. Об'єднання лексем у такі системи відбувається на основі їхніх семантичних взаємозв'язків.

Лексико-семантична група, що складається з назв гончарського рахунку під час продажу, становить значний відсоток усієї тематичної групи гончарної лексики Полтавщини.

Розглянемо основні лексеми даної ЛСГ.

Горно в українській гончарній лексиці номен полісемічний і одночасно входить до двох ЛСГ «назви, пов'язані з випалюванням» і «назви гончарського рахунку», однак у означуваних групах вона має різне лексичне значення, зокрема *‘найбільша одиниця лічби під час оптового продажу, що складалася з такої кількості предметів, яка потрібна для заповнення одного горна (печі для випалювання глиняних виробів)’* й *‘піч для випалювання глиняних виробів’*.

У гончарстві Полтавщини існували поняття «*велике горно*» та «*середнє горно*». Наприклад, у 1880-х роках в Опішному *велике горно* містило 450 шт. посуду з укладом, *середнє* – 400 шт. з укладом; у Зіньківському повіті *велике горно* становило: 7,5 *сотень* – 1200 виробів: *одиначки* 4 *сотні* – 400 шт., *двійника* 2,5 *сотні* – 500 шт., *трійника* 1 *сотня* – 300 шт.; *середнє горно* 5 *сотень* – 850 шт.: *одиначки* 2,5 *сотні* – 250 шт., *двійника* 1,5 *сотні* – 300 шт., *трійника* 1 *сотня* – 300 шт. [2, с. 161].

Сотня – лічильна одиниця глиняного посуду під час продажу. Гончарі використовували слово *сотня* в сполученні з прикметниками: *гончарська, посудна, гуртова, оптова, повна, рядова, кругова, чиста, мішана, килашева, горшчатна, горнова, горшкова, укладна, мисочна*. Всі словосполучення синонімічні й означали кількість, більшу за сто; їх використовували під час оптового продажу: *сотня з укладом, укладна сотня, гуртова сотня, кругова сотня з укладом, продажня сотня*, а деякі – під час роздрібного: *рядова сотня, сотня без укладу, сотня одинарна, сотня на одиначку*. Однак у Полтавщині найбільш поширеними були: *рядова, одиначка; сотня з укладом; кругова сотня* [1, с. 48-49].

Явище синонімії прослідковується між лексемами *штука* й *мірка*.

Штука – лічильна одиниця для зіставлення різних за розміром гончарних виробів і з'ясування їх еквівалентності; під однією штукаю одиначки розуміли одну посудину, на одну штуку двійника йшло дві посудини, трійника – три і т. д. [2, с. 172].

Мірка – лічильна одиниця для зіставлення різних за розміром гончарних виробів і з'ясування їх еквівалентності (синонім до слова «штука»). У гончарів була своєрідна «мірка», що означало: *одинарка* – одна посудина на мірку, *двійник* – дві посудини на мірку, *трійник* – три, *четверик* – чотири, *п'ятерик* – п'ять і, відповідно, *шестерик* був найменшою посудиною.

Лексема **уклад** похідна від дієслова **укладати** «поміщати де-небудь, складати кудись» [5; с. 417] належить тільки до цієї ЛСГ є професійним гончарським терміном, оскільки з таким значенням вона не зафіксована в загальноновживаній українській лексиці 'певна кількість гончарних виробів, що під час оптового продажу безкоштовно додавалася до сотні чи горна.' Цікаво, що уклад іноді перевищував 100 одиниць посуду.

Лексема **горшки** має сему 'узагальнююча назва всіх глиняних виробів' і належить до кількох ЛСГ одночасно. На означення горщиків вживаються й інші лексеми, зокрема: *одинарка* – горщик на 10 літрів (у Постав-Муці це найбільший горщик); *двійник* – горщик, менший від одинарки; *трійник* – горщик на 3 літри; *четверик* – горщик на 2 літри; *п'ятерик* – горщик на 1 літр; *шестерик* – найменший горщик на 0,5 літра. Ці назви вживали й на означення іншого за розміром та зовнішнім виглядом посуду. Зокрема, керамолог Олесь Пошивайло в «Ілюстрованому словнику народної гончарської термінології Лівобережної України: Гетьманщина» [3] подав «метрологічну систему розрізнення полив'яного посуду, залежно від його величини (місткості)» [3, с. 168], згідно з якою *одиначка* – посудина місткістю 30 літрів; *двійник* – посудина місткістю 20 літрів; *трійник* – посудина місткістю 10 літрів; *четверик* – посудина місткістю 6 літрів; *п'ятерик* – посудина місткістю 4 літри; *шестерик* – посудина місткістю 3 літри; *десятерик* – посудина місткістю 2 літри; *двадцятерик* – посудина місткістю 1 літр. Цей же дослідник виділив і «числівникову систему назв мисок, незалежно від їх розмірів», що складалася під час оптового продажу й зафіксував ті ж лексеми, але з іншим значенням: *одиначка*, *одинарка* – 8-10 вершків у діаметрі; *двійник*, *двійняк*, *двійка*, *приставка* – 6,5-7; *трійник*, *трійка* – 5,5-6; *четверик*, *четверняк*, *четвірка* – 4,5-5; *полумисок* – 4,5; *п'ятерик*, *п'ятірка*, *п'ятерняк* – 3,5; *дробина*, *дробинка* – менше 3,5 вершків у діаметрі. Всі лексеми, що входять до групи «горшки» одночасно належать до ЛСГ «назви посуду».

На прикладі однієї ЛСГ ми розглянули системні зв'язки між лексемами. Як бачимо, межі окремих ЛСГ незамкнені. Окремі лексеми можуть належати до кількох ЛСГ одночасно, утворюючи перехрещення різних систем.

Лексико-семантична група «терміни гончарського рахунку...» демонструє, наскільки багата й різноманітна лексика гончарів, адже кожна її складова являє собою певну систему, в межах якої відбуваються зв'язки. Кожна з обстежуваних лексем значною мірою архаїзована, на відміну від тих, що входять до інших лексико-семантичних груп.

Джерела та література:

1. Василенко В.И. Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губернии. – Харьков: Типография «Печатное Дело», 1902. – 80 с.
2. Кривчанська Марія. Лексика гончарного промислу Полтавської області. Національний архів українського гончарства. – Київ, 1996. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 38. – Інв. № 2154. – 332 арк.
3. Пошивайло Олесь. Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України: Гетьманщина. – Опішне: Українське Народознавство, 1993. – 280 с.
4. Спанатій Любов. Гончарна лексика в говорах української мови: автореферат дисертації канд. філол. наук. – Київ, 1997. – 16 с.
5. Словник української мови: в 11 томах. АН УРСР, Інститут мовознавства / За ред. І.К. Білодіда. – К.: Наукова думка. – Том 10, 1979. – 660 с.

УДК 39(477.53) 008 «195/20»

ЛЕМКИ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІ НА ТЕРИТОРІЇ ПОЛТАВЩИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ: ДО ПИТАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЕТНОГРАФІЧНОЇ ГРУПИ УКРАЇНЦІВ

**Лариса Шаповал
(м. Полтава)**

У статті висвітлюються регіональні особливості традиційно-побутової культури лемків після депортації з села Кам'яна Ново - Санчівського повіту Краківського воєводства (Польщі) на територію Полтавщини до сіл Зіньківського району Полтавської області, стійкі елементи етнокультури, трансформацію самосвідомості лемків-переселенців, відстоювання ними національно-культурної ідентичності в Україні. Наголошується, що зберігши у побутовому вжитку давній мовний пласт, побут лемки продемонстрували потужні ресурси у протистоянні колонізації і відстоюванні національної ідентичності. Останні носії лемківської спільноти на Зіньківщині, яка була найчисельнішою на території Полтавщини